

Конкурс за заемане на академичната длъжност “доцент”

област на висше образование 2. Хуманитарни науки,
професионално направление 2.1. Филология
(Славянски езици. Исторически синтаксис на руския език и текстология),
обявен от СУ “Св. Климент Охридски”
и обнародван в ДВ, бр. 21 от 18.03.2016 г.

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р **Ростислав Александров Станков**

Данни за конкурса.

Единствен кандидат по обявения от СУ “Св. Климент Охридски” конкурс за “доцент” по професионално направление 2.1. Филология (Славянски езици. Исторически синтаксис на руския език и текстология) (ДВ, бр. 21/18.03.2016 г.) е гл. ас. д-р **Ценка Георгиева Досева**, Такова по мъж. По процедурата на конкурса не са допуснати нарушения и тя е в съответствие с нормативните изисквания.

Биографични данни за кандидата.

Ценка Георгиева Досева е родена на 2 февруари 1955 г. в с. Горско Сливово, Ловешко. Средното си образование е получила в 35 гимназия “М. И. Калинин” с преподаване на руски език, а висшето – в Софийския университет “Св. Климент Охридски” по специалността *руска филология* (1977). Пръвначално **Ценка Досева** е била докторанка по история на руския език със старобългарски към I катедра по руски език при Факултета по славянски филологии на СУ с научен ръководител проф. **Румяна Павлова**. По-късно, като докторант на самостоятелна подготовка към Катедрата по руски език при ФСлФ на СУ през 2013 г., защитава дисертация на тема “Имена за лица в Новгородските минеи от 1095-1097 г.”.

Професионалният стаж на **Ценка Досева** е богат с разнообразието си: филолог-специалист в Института за български език при БАН, секция “История на българския език” (1979-1980), асистент и ст. асистент към Втора катедра по руски език при ФСлФ на СУ (1984-1988), научен сътрудник в Езиково-текстологична лаборатория към ФСлФ на СУ (1988-1991), гл. асистент към Втора катедра по руски език (1992-2000). От 2000 г. е гл. асистент към Катедрата по руски език при ФСлФ на СУ.

Ценка Досева е специализирала палеославистика в Москва (1987), Белград, Загреб и Скопие (1988, 1989, 1990), индоевропейско езиковедие в Букурещ (1986). Взела е участие в специализации, семинари и квалификационни школи, свързани с обучението по руски език като чужд в България и Русия

Ценка Досева членува в различни национални научни организации, участвала е в пет научни проекта, два от които са международни, а останалите три – в рамките на СУ.

Преподавателски опит.

Преподавателският опит на Ценка Досева, освен преподаването на руски език на студенти от различни специалности в различни факултети на СУ, включва: *Исторически синтаксис* (задължителен курс в магистърската програма “Език. Култура. Превод”, *История на руския език* (задължителен курс в магистърската програма “Език. Култура. Превод”), *Текстология на средновековните славянски ръкописи* (свободно избираема дисциплина в магистърската програма “Език. Култура. Превод”). Преподавала е и в Нов български университет.

Научни трудове.

Публикациите на Ценка Досева са в областта на историята на руския и на българския език, старобългарския език, славянската историческа лексикология и словообразуване, текстологията на старите славянски ръкописи. Включват и издания на дредновековни текстове.

Общият брой на научните трудове (монографии, статии и студии, рецензии, книжни и електронни издания на средновековни текстове) на Ценка Досева надхвърля числото 70. В конкурса кандидатът участва с 1 монография, 13 статии, книжно издание на част от текста на Симеоновия Сборник по преписа от 1073 г., речник-индекс към Симеоновия Сборник (букви *з, к, л, м, џ, ч*) и електронно издание на Службата за пророк Илия по 13 преписа.

Научните интереси на Ценка Досева са в областта на лексикологията, текстологията и химнографията. Това е отразено много добре в дисертационния труд на кандидата (“Имена за лица в Новгородските минеи от 1095-1097 г.”), където лексико-семантичният анализ на думите се съчетава с текстологичния анализ на химнографските текстове.

Интересът на Ценка Досева към химнографията се задълбочава и намира израз в монографията “Химнографският репертоар за свети пророк Илия в славянската книжнина” (София, 2016). Химнографската тема е много актуална в последните десетилетия, особено след откриването на оригинални химнографски творби на

Кирило-Методиевите ученици. Обект на изследване в монографията са Службите за св. пророк Илия в ранни минейни текстове: източнославянски и южнославянски. Пророк Илия е един от най-популярните християнски светци, известен в старобългарската традиция не само по преводните текстове, но и по оригиналните старобългарски творби, дело на Климент Охридски и Григорий Цамблак.

Основната задача на труда – издирване и публикуване на преписи на службите за Илия в повседневни и празнични миней в източнославянската и южнославянската традиция – е изпълнена. За целта е извършена голяма изследователска работа в 10 книгохранилища и други места, където се съхраняват стари славянски ръкописи. Като приложение към изследването е изданието на текста на Службите за пророк Илия по 13 южнославянски и източнославянски преписа, което е и основният принос на труда, тъй като в научно обръщение се въвежда нов, неизвестен досега, материал. Публикуването на тези преписи е добра основа за по-нататъшни изследвания върху Службите за пророк Илия, а в по-широк план ще спомогне при изучаването на ранната славянска преводна и оригинална химнография.

Втората задача – изследване на състава и структурата на Службите за пророк Илия – също е изпълнена. Значително място в книгата е отделено на Канона за пророк Илия, (съставна част от службите за светеца), дело на Йоан Дамаскин, чийто превод е направен в България не по-късно от началото на X в. и е бил включен в състава на Празничния миней, запазен в южнославянските и източнославянските староизводни миней. Интерес представляват песнопенията, 19 на брой (13 стихирни, стиховни и хвалитни, 4 икоса и 2 тропара), за които все още не е открит гръцки текст. Въпросът за тяхната оригиналност обаче остава открит.

В неголям по обем раздел са посочени някои езикови особености на Службите за пророк Илия в източнославянските преписи от XI-XIII в. За съжаление този раздел не е структуриран и разработен добре. В повечето случаи имаме само посочване на определени форми, липсва коментар. Там, където има някакъв коментар, той е недостатъчен. Например, твърди се, че в така наречената Илина книга се среща само старобългарското окончание -омъ за тв. ед. при съществителните от м. р. на *o-основи.

След падането на редуцираните гласни обаче в руските ръкописи от XIII в. това окончание вече е регулярно и за древноруския език, факт, който авторът би следвало да има предвид (вж. с. 164). За някои преписи като особености са посочени отделни лексеми, неясно защо. По-подробно в структурно-словообразователен план е

представена лексиката в ръкопис № 122 от сбирката на РГАДА¹. В резултат следва изводът, че в песнопенията се преплитат стар и нов лексикален пласт, като са посочени лексеми, отнасяни към единия и другия, без обаче да е ясно, въз основа на какво е направено това деление.

Седем от статиите, представени за участие в конкурса, продължават наблюденията на Ценка Досева върху лексиката на химнографските текстове (Новгородските минеи, Илина книга, Путятиния миней, Миней на Дубровски и др.): едни разглеждат имена с предметно значение (“Неодушевени съществителни имена с наставката -(ьн)нцѣ в Новгородските минеи от 1095-1097 г.”, “Бытовая лексика в древней славянской гимнографии”), други разглеждат имената за място, образувани със суфикс -нцѣ (“Преславската лексика в ранните славянски минейни преписи (nomina loci на -нцѣ)”, “Из лексиката в ранната славянска химнография (съборнцѣ и съньмнцѣ)”, “К изучению лексики древнейшей славянской гимнографии (жрътвнцѣ, капнцѣ, сватнлнцѣ, тръвнцѣ)”), трети – имена за лица и сложните думи (“Из лексиката на ранната славянска химнография (имена за лица с корен -вор-, -бран-)”, “Сложни думи в Новгородските минеи и в българската книжовна традиция”).

При анализа лексиката се обединява в лексико-семантични групи от морфемен тип, което дава възможност да се получи по-ясна представа за лексикалното ниво на старобългарския език като система. Тези наблюдения върху лексиката на ранните славянски химнографски текстове допълват нашите познания върху обема на словното богатство на старобългарския език: 46 сложни в Новгородските минеи не се срещат в класическите старобългарски паметници; част от тази лексика се открива в среднобългарски паметници, което също говори за принадлежността ѝ към старобългарския лексикон. Част от изследваната лексика се определя като преславска, мнение, относно което авторът на тези редове има по различно становище.

Все пак към автора може да се отправят следните забележки и препоръки: 1) да внимава повече при описание на лексикалния материал. Така например, в статията “Из лексиката ... (съборнцѣ и съньмнцѣ)” по отношение на думата съворьць се казва, че тя вероятно погрешно е попаднала в текста на Миней за ноември (с. 199), докато в

¹ Российский Государственный архив древних актов.

статията “Из лексиката ... (имена за лица с корен -вор-, -бран-)” думата съворъць в същия контекст на Минея за ноември се разглежда като превод на гръцката дума *ἀντίπαλος* със значение ‘противник, неприятел, враг’ (с. 252); 2) отделянето на архаични и понови лексеми в изследваните химнографски текстове следва да се обосновава: например, няма данни думата съньмнще да е по-архаична от съворъ, както се твърди в някои от посочените статии, а и в други, които разглеждаме по-долу, тъй като и двете думи са изключително употребителни в старобългарската епоха, както може да се види от лексикографските справочници.

Пет от статиите са посветени на Службите за пророк Илия (“Канон пророку Илии в восточнославянских списках XI-XII вв.”, “Пророк Илия в славянской гимнографической традиции”, “Древнерусские списки канона пророку Илии как лексикологический источник”, “Паримиите в Службите за пророк Илия в южнославянски минеи (лексикален аспект)”, “Нотираните” песнопения в Службата за св. пророк Илия (език и текст”).

Първите две са кратки изследвания върху текстологическата традиция на текстове, посветени на пророк Илия. Третата и четвъртата статии разглеждат химнографски текстове за пророк Илия като извор за обогатяване на старобългарското словно богатство, съчетавайки текстологичните с лексикологични наблюдения. Петата статия разглежда три нотирани песнопения (стиховна стихира, стихира и икос) в Службите за пророк Илия в южнославянски и източнославянски преписи. За стиховната стихира, за която до този момент не е открит гръцки текст, се предполага, че е оригинално старобългарско произведение.

Една статия (“Еще один список Последования св. Дмитрию Солунскому”) обнародва един неизвестен досега препис на последованието за св. Димитър Солунски в Празничен южнославянски миней от средата на XIV в.

Голям принос на Ценка Досева е работата ѝ по изданието на един от изключително важните за историята на българската култура и българския език паметници: Симеоновият сборник по Светославовия препис от 1073 г. Още първото самостоятелно издание на старобългарския текст от 1991 г. предизвиква голям интерес в славистичната наука. През 2015 г. старобългарският текст е издаден повторно, този път заедно с гръцките извори на превода (“Симеонов сборник (по Светославовия препис от 1073 г.). Т. 3. Гръцки извори”. Гръцки текст и изследване Петя Янева. Славянски текст, прегледан и сверен допълнително Ангелина Минчева, Цветана Ралева, Ценка Досева,

Петя Янева. София, 2015). Ценка Досева е подготвила текста от лист 201 до 266б. Новото издание не повтаря механично първото. Извършен е цялостен преглед на текста от авторите, като същевременно са взети под внимание бележките и препоръките от публикуваните рецензии върху първите два тома както и някои нови езиково-текстологични изследвания.

Службите за пророк Илия, издадени като приложение към вече разгледаната погоре монография на Ценка Досева, са качени и в интернет на сайта Encyclopaedia slavica sanctorum, което ги прави достъпни за много по-широк кръг читатели.

Цитирания.

Представената справка за цитирания показва, че трудовете на Ценка Досева са познати сред българските и чуждестранните учени от Русия, Литва и Сърбия.

Участие в научни форуми.

Ценка Досева има над 20 участия в престижни национални и международни научни прояви (София, Велико Търново, Шумен, Пловдив, Варна, Белград, Прага, Будапеща, Шанхай, Братислава, Варшава, Рига).

Заключение.

Гл. ас. д-р Ценка Георгиева Досева се представя в настоящия конкурс за академичната длъжност “доцент” за нуждите на Катедрата по руски език при ФСлФ на СУ с разнообразна по проблематика научна продукция, демонстрираща добрата библиографска осведоменост на автора, с приноси в областта на славянската историческа лексикология и лексикография, както и в областта на текстологията на средновековните славянски химнографски текстове.

Научноизследователската и преподавателската квалификация на кандидата отговарят на изискванията на чл. 29 от ЗРАСБ, чл. 60 от Правилника за прилагане на ЗРАСБ и чл. 114 от Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в СУ “Св. Климент Охридски”, затова препоръчвам на членовете на Научното жури да изберат гл. ас. д-р Ценка Георгиева Досева за “доцент” по професионално направление 2.1. Филология (Славянски езици. Исторически синтаксис на руския език и текстология).

15.07. 2016 г.

С о ф и я

Рецензент:

(проф. д-р Ростислав Станков)